

*В. І. Карюк,
к. е. н., доцент кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права "КРОК", м. Київ*

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

*V. Kariuk,
Ph.D., assistant professor of technology management, University of Economics and Law "KROK", Kyiv*

EVALUATION OF SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF INNOVATIVE ENTERPRISES

У статті розроблено систему оцінки соціально-економічного ефекту від інноваційної діяльності на підприємстві, яка складається з трьох блоків: оцінки техніко-економічної реалізованості інновацій і науково-технічної ефективності інноваційних процесів; оцінки соціальної, економічної та екологічної ефективності інноваційної діяльності та сукупного впливу на конкурентоздатність підприємства; оцінки ефекту від міжнародного науково-технічного співробітництва. Впровадження запропонованої системи на вітчизняних підприємствах забезпечить контроль інноваційного процесу та глибоку оцінку його фінансово-економічних, соціальних та екологічних результатів.

Досліджено напрями, що визначають рівень соціального розвитку підприємства, на основі чого сформовано систему соціально-економічних наслідків інноваційного розвитку підприємства.

Для наочного представлення та можливості порівняльного аналізу складових запропонованої системи оцінки соціально-економічного ефекту від інноваційної діяльності і виділених соціально-економічних наслідків інноваційного розвитку підприємства, результати досліджень подано у вигляді схем.

The article the system of assessment of socio-economic impact of innovation at the company, which consists of three blocks: assessment of technical and economic feasibility of innovation and scientific and technical efficiency of innovation processes; assessment of social, economic and environmental efficiency innovation and overall impact on the competitiveness of enterprises; assess the effect of international scientific cooperation. The implementation of the proposed system for domestic enterprises to provide control of the innovation process and deep appreciation of his financial, economic, social and environmental results.

The directions, which is determined by the level of social development of the enterprise, based on what formed the system of socio-economic impact of innovation development of the company.

For a visual representation and the possibility of a comparative analysis of the components of the proposed evaluation system of socio-economic impact of innovation and selected socio-economic impact of innovative enterprises, research results are presented in the form of schemes.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, соціально-економічний ефект, соціально-економічні наслідки інноваційного розвитку, міжнародне науково-технічне співробітництво.

Key words: innovation, innovative development, innovation, social and economic impact, socio-economic impact of innovation development, international scientific and technical cooperation.

Проблема комплексної оцінки соціально-економічних наслідків інноваційної діяльності підприємств за сучасних умов постійно знаходиться в центрі уваги вчених-економістів, оскільки ефективне використання інновацій є обов'язковою умовою істотного та швидкого розвитку суб'єкта господарювання на ринку товарів і послуг, підвищення економічної ефективності його діяльності і, в кінцевому підсумку, зайняття лідируючих позицій на ринку.

За останні роки опублікована значна кількість наукових праць і рекомендацій щодо оцінки ефективності інноваційної діяльності, які призначені для застосування як на державному чи галузевому рівні, так і на рівні

самих підприємств, що займаються впровадженням інновацій. Зокрема, питанням інноваційного розвитку приділена увага у працях таких вчених, як: Антонюк Л.Л., Грішнова О.А., Гриньов А.В., Завлін П.Н., Йохна М.А., Стадник В.В., Ілляшенко С.М. Однак все ще потребує удосконалення алгоритм та система оцінки соціально-економічних наслідків інноваційного розвитку підприємств в контексті позитивного впливу не лише на якість кінцевого продукту, а й на людський фактор також, роль якого з кожним днем набуває все більшого значення для успішної діяльності підприємства.

У зв'язку з цим завданням дослідження є розробка системи оцінки соціально-економічного ефекту від інно-

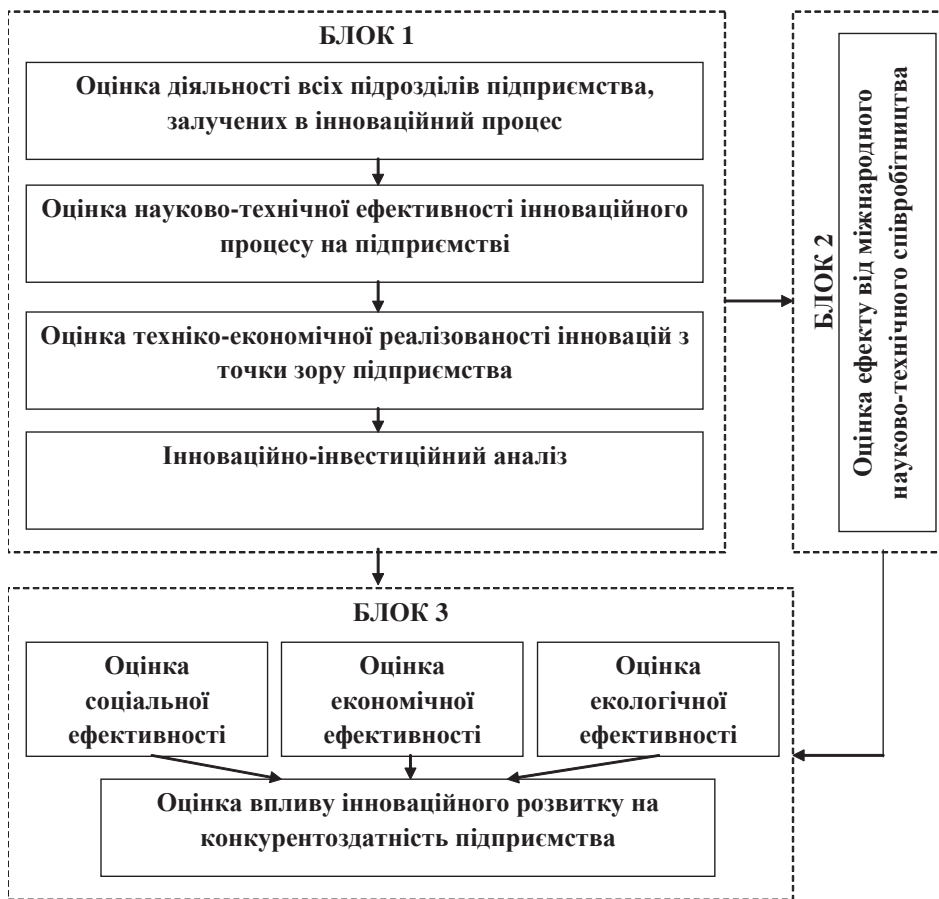

Рис. 1. Система оцінки соціально-економічного ефекту від інноваційної діяльності

ваційної діяльності на підприємстві з метою забезпечення контролю інноваційного процесу та глибокої оцінки його фінансово-економічних, соціальних та екологічних результатів.

Інноваційний розвиток підприємств за сучасних умов є одним із найбільш вагомих факторів, що дозволяють підприємству посідати передові та вигідні ринкові позиції і отримувати перевагу над конкурентами у тій галузі, яка являється сферою його комерційних інтересів.

Характер інноваційного розвитку може кардинально відрізнятись на кожному конкретному підприємстві. Деякі підприємства займаються безпосередньо інноваційними проектами — розробкою та впровадженням нового продукту, тоді як інші — переважно тим, що вносять поліпшення у свою продукцію, виробничі процеси й операції. Обидва типи підприємств можуть вважатись інноваційними, оскільки інновація може складатись з впровадження одиначної істотної зміни чи низки менш значних поліпшувальних змін, які в сукупності утворюють значну зміну. При цьому наслідком інноваційного розвитку може бути як швидка розробка і здійснення інновацій, так і підвищення інноваційної спроможності підприємства.

Виходячи із обраних напрямів інноваційного розвитку підприємства, виділяють наступні способи організації його інноваційної діяльності:

1. Інноваційна діяльність, що ґрунтується на внутрішній організації, тобто інновація створюється і освоюється всередині фірми за допомогою існуючих спеціалізованих підрозділів на базі їх взаємодії в рамках інноваційного проекту.

2. Інноваційна діяльність, що ґрунтується на зовнішній організації і пов'язана з укладанням контрактів, при цьому замовлення на створення і освоєння інновацій розміщується між сторонніми організаціями.

3. Інноваційна діяльність що ґрунтується на зовнішній організації за допомогою венчурів, у цьому випадку підприємство для реалізації інноваційного проекту засновує дочірні венчурні підприємства з метою залучення додаткових засобів і коштів зі сторони [5, с. 79].

Інноваційна діяльність включає всі наукові, технологічні, фінансові, організаційні та комерційні кроки, які фактично або за задумом ведуть до реалізації інновацій. Деякі з цих видів діяльності можуть бути інноваційними за своєю суттю, тоді як інші не містять новизни, але необхідні для здійснення інновації.

Однак, не залежно від виду інноваційної діяльності, кінцевою метою інноваційного розвитку будь-якої організації є підвищення соціально-економічної ефективності її підприємницької діяльності.

Найважливішою складовою забезпечення тривалого існування та розвитку підприємств на ринку за сучасних умов стає здатність запропонувати, розробити та виготовити товари з новими споживчими якостями, що здатні задовольнити нові або існуючі потреби споживачів.

Впровадження передових інноваційних технологій дає можливість підприємствам отримувати такі конкурентні переваги, як покращення конкурентної ситуації на ринку свого продукту, якісне підвищення виробничого та кадрового потенціалу, підвищення фінансової стійкості та незалежності підприємства тощо.

З іншого боку, модернізація технологій, оновлення і модифікація товарного асортименту, вдосконалення систем організації і управління дозволяють підприємствам адаптувати свою продукцію до вимог ринку, підтримувати необхідний рівень попиту, скорочувати витрати, зменшувати ресурсо- та енергоємність продукції, стабілізувати і покращувати фінансово-економічні результати діяльності.

Можливість отримання більш високих доходів та необхідність підвищення ефективності використання фінансових ресурсів змушує передових виробників інноваційної продукції цілеспрямовано створювати у покупців нові потреби, впроваджувати принципово нові вироби і технології. Все це пов'язано із прискоренням інноваційного розвитку, а зокрема і інноваційної діяльності, яка часто поєднується з виробничими процесами.

Однак не завжди впровадження інновацій приносить саме той соціально-економічний результат, на який розраховує підприємство. Саме тому в процесі здійснення інноваційної діяльності необхідний контроль та глибока оцінка інноваційного процесу та його результатів. Виходячи з цього пропонуємо систему оцінки соціально-економічного ефекту від інноваційної діяльності. На рисунку 1 наочно представлені блоки запропонованої системи оцінки і відповідні їм критерії.

Система оцінки складається з трьох блоків, кожен з яких відповідає етапу проведення оцінки та може містити у собі ще додатково декілька окремих етапів. На першому етапі основним завданням дослідження являється виявлення тих структурних підрозділів підприємства, які так чи інакше пов'язані з впровадженням та

реалізацією інноваційної діяльності, крім цього, на даному етапі дослідження необхідно розглянути розподіл функцій між ними, визначити, наскільки раціонально вони взаємодіють між собою у напрямі впровадження інновацій. Тому на даному етапі обов'язково розраховуються коефіцієнти спеціалізації, кооперування, визначається ступінь централізації окремих функцій управління тощо.

В якості оціночних показників, наприклад, можуть виступати науковий і кадровий потенціал підрозділів, рівень та якість їх матеріально-технічної оснащеності, відповідність роботи підрозділів цілям самої організації, величина економії, отриманої конкретним структурним підрозділом в результаті впровадження раціоналізаторських пропозицій.

Наступним етапом у межах першого блоку є оцінка науково-технічної ефективності інноваційної діяльності підприємства. На цьому етапі визначається кількість розроблених технологій, процесів, зразків, продуктів, що відповідають міжнародному рівню або перевершують його, ступінь новизни та перспективність конкретних проектів, число отриманих патентів на результати інтелектуальної діяльності, публікації в наукових журналах тощо.

Після цього визначається, чи дозволяють існуючі на підприємстві виробничі потужності, технології і людські ресурси впроваджувати інновації і наскільки це економічно вигідно. Розраховуються такі показники, як коефіцієнт зносу основних виробничих засобів, склад і структура технологічного обладнання за термінами служби, нова техніка і технології, впроваджені в рамках виконання інноваційних проектів, державних і соціальних програм, кількість реалізованих науково-дослідних розробок, кількість створених і сертифікованих систем менеджменту якості, виручка від комерційних угод із продажу технологій, послуг технологічного характеру, частка нової продукції в загальному обсязі продукції підприємства, частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції підприємства тощо.

У рамках першого блоку відбувається також оцінка ефективності інвестицій в інноваційні проекти на основі розрахунку таких показників як термін окупності проекту, індекс прибутковості, внутрішня норма прибутковості.

Слід зазначити, що окремим блоком оцінки необхідно виділити такий показник як ефект від міжнародного науково-технічного співробітництва. Він оцінюється паралельно з іншими етапами і підраховується на основі таких даних як кількість укладених міжнародних ліцензійних договорів, число проектів по міжнародному науково-технічному співробітництву в рік, обсяг і частка фінансування інноваційних проектів за рахунок зарубіжних джерел, також враховуються заходи з проведення сертифікації і стандартизації на основі міжнародних систем акредитації.

До третього блоку системи оцінки соціально-економічного ефекту від інноваційної діяльності відносяться оцінка соціального ефекту, оцінка економічного ефекту, оцінка екологічного ефекту та сукупна оцінка впливу інноваційного розвитку на конкурентоздатність організації. При оцінці соціального ефекту виходять з того, що результатами реалізації інноваційної політики організації повинні стати досягнення високого рівня соціальної спрямованості науково-технічного прогресу за рахунок широкого поширення нових технологічних систем, що відповідають найвищим нормативним вимогам, якісно новий рівень життя людей, зростання продуктивності праці. На всі ці параметри і показники необхідно звертати особливу увагу, оскільки пріоритетними цілями наукових досліджень і розробок є соціально-економічні: зниження втрат робочого часу з причин тимчасової непрацездатності, зниження напруженості і монотонності праці, підви-

щення рівня механізації і автоматизації виробництв та інші.

До основних показників, які характеризують економічний ефект від інноваційної діяльності слід віднести: приріст чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), приріст чистого прибутку, рівень фінансової незалежності, рентабельність власного капіталу, чиста рентабельність виробництва.

В якості основних критеріїв оцінки екологічного ефекту інновацій можуть стати впровадження нових технологічних процесів, підвищення екологічності продукції, що випускається, скорочення екологічної небезпеки виробництва, скорочення викидів в навколишнє середовище, скорочення штрафів за недотримання законодавства в галузі екології.

Завершальним етапом проведення оцінки є визначення впливу інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємства. Підприємство конкурентоспроможне, якщо воно забезпечує економію відповідної кількості праці, часу, ресурсів і грошей в розрахунку на одиницю всіх необхідних і можливих ефектів створюваних продуктів, технічних систем, структур. Розмір ефекту від реалізації інновацій проявляється в наступних значеннях: продуктове (поліпшення якості і зростання товарного асортименту), технологічне (зростання продуктивності праці і поліпшення його умов), функціональне (зростання ефективності управління), соціальне (поліпшення якості життя за рахунок використання інновацій). У зв'язку з цим рівень конкурентоспроможності організації визначається показниками рентабельності, ефективності використання всіх видів ресурсів, часткою ринку відповідного продукту, доходу від інноваційної діяльності тощо. Таким чином, для досягнення максимальних показників конкурентоспроможності керівництво організації повинно підвищувати всі види ефектів від будь-якої діяльності, зокрема і інноваційної.

На нашу думку, окремої уваги при оцінці інноваційної діяльності заслуговує дослідження соціально-економічних наслідків впровадження інновацій. Кінцевим результатом будь-яких позитивних змін в організації є її соціально-економічний розвиток. Соціальний розвиток як результат інноваційної діяльності підприємства охоплює всі якісні зміни в соціальному середовищі компанії, що найчастіше виражено фактичним досягненням бажаних змін в умовах праці, побуту і відпочинку працівників. Можна виділити наступні напрями, за якими визначається рівень соціального розвитку підприємства:

- потенціал і соціальна інфраструктура організації;
- умови роботи і охорона праці;
- соціальна захищеність працівників;
- соціально-психологічний клімат колективу;
- матеріальна та моральна винагорода праці;
- позаробочий час і використання відпочинку.
- створення єдиного статусу для всіх працівників, умов справжнього соціального партнерства, неформального рівності у відносинах;
- досягнення тотожності інтересів керівника і співробітників на всіх рівнях управлінської ієрархії;
- реалізація принципу рівності можливостей кар'єрного зростання;
- формування системи, що відповідає за задоволення потреб працівників;
- зростання професіоналізму менеджерів.
- зростання продуктивності праці як наслідок створення умов ініціативного і творчого ставлення до справи,
- поліпшення ергономічних санітарно-гігієнічних та інших умов праці,
- створення і підтримання в колективі здорової соціально-психологічної атмосфери, оптимальних міжособистісних і міжгрупових зв'язків, що сприяють розкриттю інтелектуального і морального потенціалу кожної особистості;

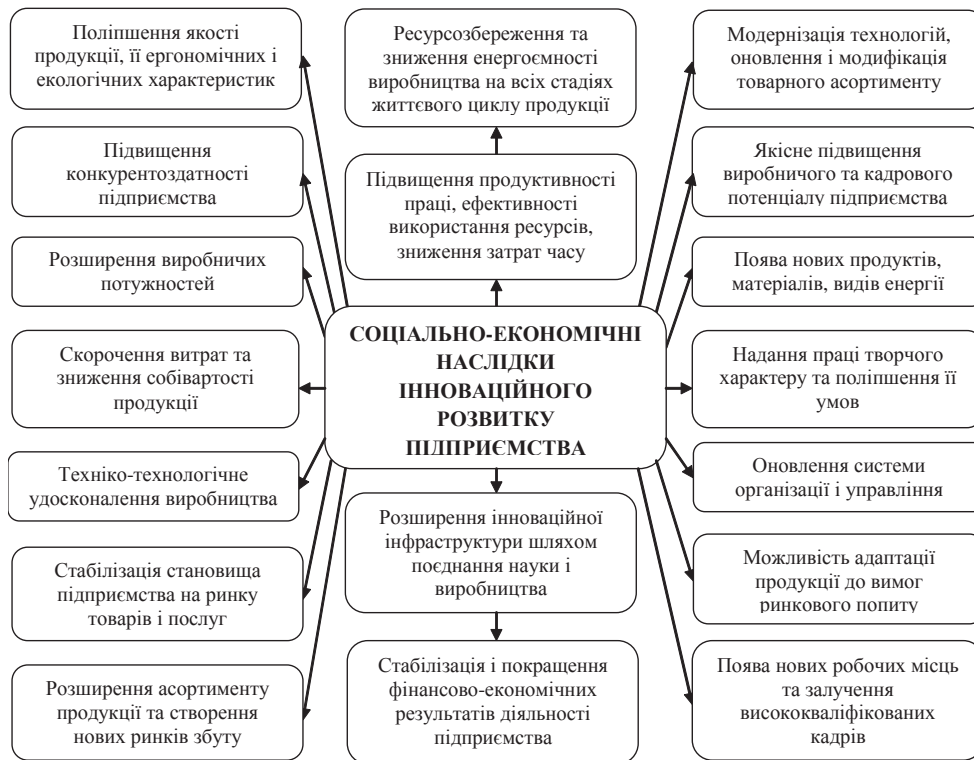

Рис. 2. Соціально-економічні наслідки інноваційного розвитку підприємства

— оптимізація структури персоналу;
— зростання життєвого рівня працівників і членів їх сімей.

Якщо взяти до уваги очевидний зв'язок між впровадженням інновацій, рівнем соціального розвитку та економічними результатами діяльності компанії, то соціально-економічні наслідки інноваційного розвитку підприємства можемо представити у вигляді такої схеми (рис. 2).

Отже, активний інноваційний розвиток підприємства сприяє утворенню нових ринків збуту та збереженню і розширенню традиційних, розширенню асортименту продукції, зростанню виробничих потужностей, забезпеченню відповідності продукції сучасним стандартам, поліпшенню умов праці. Залучення до діяльності наукових кадрів, талановитих менеджерів та висококваліфікованої робочої сили, забезпечує як малим так і великим підприємствам підвищення ефективності праці, випуск продукції покращеної якості, творчий характер праці.

Досвід високорозвинених країн засвідчує, що лише держави, які використовують високі технології, створюючи велику частину доданої вартості, здатні займати лідируючі позиції за рівнем технологічного і соціально-економічного розвитку. Розвиток економіки швидкими темпами за рахунок виробництва та експорту наукомісткої продукції підтверджується досвідом Японії, Тайваню, Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу, Іспанії, Чилі та інших країн.

Для України сьогодні також стає очевидною необхідність безперервного оновлення продуктів і технологій, що спонукає вітчизняні підприємства підпорядковувати свою виробничу діяльність поширенню інноваційних процесів, розвивати наукові та проектні розробки, збільшуючи при цьому економічний ефект від інноваційної діяльності, оскільки основним джерелом зростання ефективності промислового виробництва є його техніко-технологічний рівень, який не має меж та визначається розвитком науково-технічного прогресу, удосконаленням техніки та технології виробництва, виникненням нових матеріалів та видів енергії.

Література:

1. Антонюк Л.А. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.А. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2010. — 394 с.
2. Гречишкіна О.О. Концептуальні засади управління соціально-економічним розвитком підприємства // Економічний простір: Збірник наукових праць. — № 28/2. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — С. 154—158.
3. Грیشнова О.А. Нагромадження людського, інтелектуального і соціального капіталу підприємства як основна форма його капіталізації // Вісник Донецького університету економіки та права: Збірник наук. праць. — 2011. — № 1. — С. 10—13.
4. Микитюк П.П., Крисько Ж.А., Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Скочиляс С.М. Інноваційний розвиток підприємства: навчальний посібник. — Тернопіль: ПП "Принтер Інформ", 2015. — 224 с.
5. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. — Тернопіль: ТАНГ, 2000. — 315 с.

References:

1. Antoniuk, L.L. (2010), *Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii* [Innovation: theory, mechanism of development and commercialization], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Hrechyshkina, O.O. (2009), "Conceptual foundations of management of socio-economic development of the enterprise", *Ekonomichnyj prostir: Zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 28/2, pp. 154—158.
3. Hrishnova, O.A. (2011), "The accumulation of human, intellectual and social capital of the enterprise as the main form of capitalization", *Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava: Zbirnyk nauk. prats'*, vol. 1, pp. 10—13.
4. Mykytiuk, P.P. Krysko, Zh.L. Ovsianiuk-Berdadina, O.F. and Skochylias, S.M. (2015), *Innovatsijnyj rozvytok pidpriemstva* [Innovative development of enterprise], PP "Prynter Inform", Ternopil, Ukraine.
5. Stel'maschuk, A.M. (2000), *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State regulation of economy], TANH, Ternopil, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2016 р.